

INNSPILL TIL UTVALGET FOR FREMTIDENS SKOLE

Fra en PhD-student.

Jeg har i mer enn 30 år vært ansatt i skoleverket, og har jobbet i ulike skoleslag på ulike trinn og nivåer, fra 6-åringer til PPU-studenter. Samtidig har jeg hatt engasjement i Utdanningsdirektoratet gjennom 15 år, hvor jeg blant annet har utarbeidet moduler for eksamen innen visuelle kunsthøgskolefag og har utarbeidet eksamensoppgaver innen Kunst og kulturhistorie på nasjonalt nivå.

Fram til 2018 var jeg ansatt som lektor på to videregående skoler i Akershus. På den ene, Valler allmennfaglige skole, underviste jeg i kunsthøgskolefag innen fagområdet kunst, design og arkitektur. På den andre skolen underviste jeg i kunst og kulturhistorie på programområdet musikk, dans og drama. For tiden arbeider jeg med et PhD-prosjekt som doktorgradsstudent på NMBU relatert til tidligere undervisningserfaring og fagdidaktisk kompetanse.

På Valler videregående har det gjennom årtier blitt utviklet en fagdidaktikk for visuell kunsthøgskolefagsundervisning i den hensikt å utvikle elevenes egen visuelle kompetanse innen mulige rammer i det allmennfaglige skoleslaget. Kunsthøgskolefagstilbudet dreier seg her om fem timer per uke med kontinuitet og fordypning over to år på Vg 2 og VG 3. Kunsthøgskolefag kan ikke tilbys på Vg1 i det allmennfaglige videregående løpet.

Hvorvidt en tilstrekkelig visuell kompetanse faktisk har blitt utviklet innen rammevilkårene, og hvilken betydning fagdidaktikken har hatt i sammenhengen, har derfor kunnet undersøkes i ettertid. Dette skyldes blant annet elevenes alder (ca. 17 – 19 år) under opplæringen, deres modenhet for å vurdere eget læringsutbytte og evne til å se fag i sammenheng (NOU2015: 8 s. 26 - metakognisjon) den gang undervisningen skjedde, samt evne og mulighet til å gjøre refleksjoner i ettertid relatert til senere utdanning og yrkesliv på tvers av fagområder.

I 2018 foretok jeg derfor en spørreundersøkelse blant tidligere kunsthøgskolefagselever på Valler videregående, innenfor det som tidligere var benevnt allmennfaglig økonomisk og administrativ linje, og som senere ble til studiespesialiserende utdanningsprogram (SSP). Dette dreier seg om informanter som har hatt mulighet til, og har valgt, undervisning i visuelle kunsthøgskolefag parallelt med en rekke andre fag. Noen i kombinasjon med realfag, andre med samfunnsfag som inkluderer språk og økonomifag. Alle har hatt obligatoriske fellesfag.

Spørreundersøkelsen ble initiert etter eget besøk på NTNU, hvor det framkom at tidligere elever fra Valler, som hadde utviklet visuell kompetanse gjennom kunsthøgskolefag, og samtidig hadde hatt fysikk og R-matematikk som kreves ved NTNU, gjorde det svært godt allerede første året. NTNU vurderte observasjonen som interessant, verdt en undersøkelse, og bidro til å sende invitasjon til tidligere Vallerelever som hadde hatt visuell kunsthøgskolefagsundervisning i perioden 2002 – 2018.

Med skoleledelsens tillatelse hadde jeg fått tilgang til tidligere elevers skole – e-postadresser tilbake til 2002. Invitasjon til å delta i undersøkelsen ble sendt til mer enn 300 tidligere elever som hadde hatt visuelle kunsthøgskolefag i perioden, hvorav det viste seg at flere skolemail-adresser ikke lenger var i bruk.

166 åpnet imidlertid henvendelsen og 136 informanter svarte på 52 spørsmål. De fleste benyttet også muligheten til å gi utdypende svar. Dette har resultert i et rikt datamateriale som det har vært mulig å forske videre på.

Hensikten med undersøkelsen var om mulig å kunne dokumentere betydningen av å utvikle visuell kompetanse som en del av allmennutdanningen i den siste delen av skoleløpet, det vil si i Vg2 og Vg3. Samtidig var det av viktig å undersøke fagdidaktikkens betydning for elevenes læringsutbytte.

Svarene fra spørreundersøkelsen (2018) viser at en stor andel av informantene har hatt meget stort, stort eller ganske stort utbytte av å utvikle visuell kompetanse som en del av allmennutdanningen. Svært mange framhever at det var måten «de lærte å tenke på» i det visuelle kunstfaget som var svært viktig. En metode de ikke lærte i andre fag. Motivasjon for læring og trivsel i skolehverdagen framheves. Datamaterialet gir derfor svar på flere av spørsmålene Felleskoleutvalget ønsker mer kunnskap om (se nedenfor).

I februar 2019 deltok jeg i møte med Liedutvalget i Kunnskapsdepartementet, hvor resultatene fra den gjennomførte spørreundersøkelse (2018) ble presentert. Studien har både kvalitative og kvantitative dimensjoner.

Ifølge lederen av Liedutvalget, Ragnhild Lied, ble det sendt referat fra vårt møte til Utdanningsdirektoratet. Dette resulterte i dokumentet «*Kva er nytt i kunst, design og arkitektur?*» (Utdanningsdirektoratet 25.03.2021). Her fremgår det at: «Utdanningsprogrammet kunst, design og arkitektur fekk nye læreplanar i 2016, og får nå eit meir konsist og oppdatert innhald. Programfaga Kunst og visuelle verkemiddel og Design og arkitektur har blitt tilpassa ny overordna del, fått færre kompetansemål og ein tydelegare progresjon for å sikre djupnelæring». I tredje avsnitt (s.1) skrives: «Programfaga forbereder elevane på eit kvardags- og arbeidsliv i rask digital og teknologisk utvikling, med auka behov for *visuell kompetanse*, evne til praktisk problemløysing og kritisk tenking».

De to kunstprogramfagene det vises til, *Kunst og visuelle verkemidler* og *Design og arkitektur*, er de to kunstprogramfagene som er tillatt undervist på SSP, og som i overskriften benevnes som felles programfag. I dette dokumentet fra Utdanningsdirektoratet (2021) vises det for første gang til begrepet *visuell kompetanse* som føring i et sentralt skoledokument, samtidig som det pekes på et økende behov for denne type kompetanse i framtidens skole.

Hovedproblemstillinger

Bakgrunnen for mitt engasjement og PhD-prosjektet, som inkluderer spørreundersøkelsen (2018) og påfølgende dybdeintervjuer (2020 – 2022), kan oppsummeres i følgende problemstillinger:

1. Selv om programfagene *Kunst og visuelle verkemidler* og *Design og arkitektur* er tillatt undervist på SSP, er de ikke godkjent innenfor strukturen i skoleslaget.

De visuelle kunstfagene faller dermed bokstavelig talt mellom «to stoler».

- De to kunst-programfagene til valg, som av Utdanningsdirektoratet allerede er benevnt fellesfag, skal hver for seg undervises fem timer per uke. Dette er svært vanskelig å gjennomføre samtidig med alle de andre fagene som skal ivaretas i det studiespesialiserende utdanningsprogrammet. Når de visuelle kunstfagene heller ikke er godkjent innenfor strukturen i skoleslaget, oppstår ytterligere utfordringer.

Ved de meget få SSP - skolene som tilbyr visuelle kunstfag over to år med kontinuitet og fordypning (jf.NOU2015:8 s. 10, dybdelæring og progresjon), må elevene først fylle opp den obligatoriske kvoten av godkjente programfag, før visuelle kunstfag kan velges i Vg3. I motsatt fall får de ikke godkjent videregående opplæring. Dersom ikke mange nok elever får til å velge kunstfag i 3. klasse, faller også tilbudet om fordypning bort.

Visuelle kunstfag er det eneste programfaget som er tillatt undervist på SSP, men som likevel ikke er godkjent innenfor programstrukturen.

- For å oppnå endring kreves tydeligvis dokumentasjon som synliggjør hvilken type allmennutdanning dette representerer. Utvikling av visuell kompetanse må forstås som en verdifull fagovergrepene kompetanse og som en form for studiespesialisering i kraft av å kunne tjene som et verktøy for læring både for skolen og sett i et lengre samfunnspektiv.

Dette utgjør kjernen i min forskning og PhD-prosjektet på NMBU.

Før Kunnskapsløftet (2005) var studieretningsfaget Form og farge over to år både godkjent som studieretningsfag og ga poeng tilsvarende for eksempel realfag. Studieretningsfaget var tilpasset den

allmennfaglige linjen og ivaretok hele fagområdet kunst, design og arkitektur inkludert kunst og kulturhistorien for hele området. Dette lot seg gjennomføre innenfor en ramme på fem timer per uke over to år, men forutsatt hensiktsmessig fagdidaktikk. Noe spørreundersøkelsen (2018) og dybdeintervjuene (2020 – 2022) bekrefter

De eldste informantene har også kunnet gi innsikt i hvordan den visuelle kompetansen utviklet gjennom visuelle kunstfag på videregående skole har kunnet anvendes i videre studier, annen utdanning og yrkesliv på tvers av fagområder. Av denne grunn kan flere av spørsmålene fra Fellesskoleutvalget besvares empirisk.

Eksempler på relevante spørsmål fra Fellesskoleutvalget:

- Hvilken rolle og funksjon bør skolen som institusjon ha i et 20-årsperspektiv, både for elevene og i et samfunnsperspektiv?
- Hvordan bør skolen utvikles for å bidra til å håndtere nye utfordringer, krav og forventninger i samfunnet?
- Hva trenger barn og unge å lære for å kunne leve gode liv i framtidens samfunn, og hva er det skolens oppgave å ta ansvar for?
- I lys av punktene over, hvilke endringer på overordnet nivå må gjøres av innhold, omfang og organisering i skolen for at den skal ruste elevene til å møte framtidens utfordringer?
- Er omfanget av grunnopplæringen og lengden på utdanningsløpet hensiktsmessig, eller kan både menneskelige og økonomiske ressurser brukes bedre?

Det korte svaret er:

Skolens rolle og funksjon er å bidra til kunnskap, og utvikling av verktøy som gjør elevene i stand til å håndtere utfordringer og møte samfunnets krav. Når det gjelder hva barn og unge trenger å lære for å kunne leve gode liv i framtidens samfunn, og hva som er skolens oppgave og ansvar, kommer man ikke utenom at de må lære om kunst og kultur på tvers av kulturer. Dette er nødvendig for å kunne håndtere utfordringer i framtidens samfunn. Samtidig må undervisningen legge til rette for motivasjon for læring og trivsel i skolehverdagen.

Når det gjelder nødvendige endringer relatert til det studiespesialiserende utdanningsprogrammet i videregående skole, må følgende tiltak gjennomføres:

- Programfagene *Kunst og visuelle virkemidler* og *Design og arkitektur* godkjennes innenfor strukturen i det studiespesialiserende utdanningsprogrammet (SSP).
- Videre bør disse to kunstprogramfagene, som av Utdanningsdirektoratet (2021) allerede er benevnt felles programfag, igjen slås sammen til ett fag på SSP. Dette vil bidra til et best mulig og gjennomførbart tilbud over to år, med kontinuitet og ferdypning (NOU2015: 8 – *Dybdelæring og progresjon*).
- Det er ikke behov for større organisatoriske endringer utover dette. Derimot må utvikling av visuell kompetanse gis en sentral plass i undervisningen i visuelle kunstfag som del av allmennutdanningen. Dette forutsetter hensiktsmessig fagdidaktikk og faglærere med både fagdidaktisk og fagspesifikk kompetanse.

Det er videre interessant å se nærmere på visuell kompetanse som A for Arts innenfor begrepet STEAM på SSP. STEM-fag (Science, Tecnology, Engineering, Mathematics) er et kjent begrep innen realfagene. Informantene i den gjennomførte undersøkelsen har i stor grad kombinert realfag med visuelle kunstfag på videregående skole.

Spørreundersøkelsen gir allerede verdifull informasjon, men forskningen kan i tillegg nyttegjøre seg de tidligere informantenes erfaringer med å anvende visuell kompetanse som verktøy, blant annet i realfag. Forskningen kan videre dra nytte av tidligere informanter som medforskere for å kunne gå i dybden på tidligere svar fra spørreundersøkelsen, dybdeintervjuene og nye spørsmål som har dukket opp underveis. Dobbelt hermeneutikk kan anvendes som metode. Dette representerer neste trinn i forskningen.

Avsluttende vurdering

I et samfunn preget av digitalisering, visualisering og komplekse informasjonsstrømmer er evnen til å forstå, analysere og produsere visuelle uttrykk en grunnleggende forutsetning for deltakelse – både i utdanning, arbeidsliv og demokrati. Samtidig viser spørreundersøkelsen (2018) dybdeintervjuene (2020 -2022) og påfølgende forskning at utvikling av visuell kompetanse dreier seg om en form for studiespesialisering og et verktøy for læring på tvers av fag. Det vil si fagovergripende kompetanse Jf. NOU2015:8 s. 19).

Dagens struktur i studiespesialiserende utdanningsprogram er ikke tilpasset dette behovet. Fellesskoleutvalget stiller spørsmål ved om det bør gjøres strukturelle grep for å sikre at skolens innhold samsvarer med samfunnets kompetansebehov, og om menneskelig og økonomiske ressurser kan brukes bedre?

Et sentralt strukturelt grep for å møte framtidige kompetansebehov, er å godkjenne visuelle kunstfag innenfor strukturen på SSP. Når det gjelder menneskelig ressurser, handler dette om å utdanne og ansette kompetente kunstfagslærere med både fagspesifikk og fagdidaktisk kompetanse i den allmennfaglige videregående skolen. Når det gjelder økonomi, er spørsmålet om skolen har råd til å la være.

Vennlig hilsen

Torunn Smith